

**İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİNE GÖRE
DOĞU TÜRKİSTAN'IN
HUKUKİ DURUMU (2)**

İsmail Cengiz

**Doğu Türkistan
Dayanışma Derneği Yayını**

İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİNE GÖRE DOĞU TÜRKİSTAN'IN HUKUKİ DURUMU

İsmail Cengiz

Doğu Türkistan Dayanışma Derneği
Damat İbrahim Paşa Medresesi Dedefendi Cad. No: 4
Şehzadebaşı - İstanbul
Tel : 526 35 76 - 526 08 55 - 526 09 72

Yayın Numarası : 3

**Dizgi
Tur-Yay Ltd.**

**Baskı
Kuşak Ofset**

**I. Baskı
Eylül 1998
İstanbul**

**Bu kitapçık
Avrasya Türk Dernekleri Federasyonu
işbirliğinde hazırlanmıştır.**

**Her türlü yayım hakkı
Doğu Türkistan Dayanışma Derneği'ne aittir.
Kavnak gösterilerek alıntı yapılabilir.**

**Kitabımız ücretsiz olup, derneğimize
bağışta bulunabilirsiniz.**

İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ KARŞISINDA DOĞU TÜRKİSTAN'IN HUKUKİ DURUMU

10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesi'nde ve 26.2.1945 tarihli Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın giriş kısmında; "İnsan Haklarına, şahsın haysiyet ve değerine olan inançlara saygı gösterilmelidir" denilmesine ve "Milletler arasında milletlerin hak ve eşitliği olduğu" ve "Hiç bir kimsenin işkenceye, gayri insani yahut haysiyet kırıcı muamelelere tabi tutulamayacağı" vurgulanmış olmasına rağmen, Doğu Türkistan halkı, ikinci sınıf insan muamelesi görmekte ve yıllardır Çin işgali altında gayri insani ve onur kırıcı muamelelere maruz kalmaktadır (1).

1) Konuyla ilgili yüzlerce kitap ve makale mevcuttur. Bazıları için Bk.: M.Emin Buğra, *Şarkî Türkistan Tarihi*, Keşmir 1942; İsmail Cengiz, *Çin'de İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1983; İsa Alptekin, *Doğu Türkistan Davası*, İstanbul 1992; Baymirza Hayit, *Türkistan: Rusya ile Çin Arasında*, İstanbul 1975; İklil Kurban, *Şarkî Türkistan Cumhuriyeti*, Ankara 1992; İsmail Cengiz, *Country Report: Eastern Turkistan*, İstanbul 1996

Beyannamenin 4 ncü maddesinde; **"Hiçbir kimse zorla çalıştırılmaz ve mecburi çalışmaya tabi tutulamaz"** denilmesine rağmen, Doğu Türkistan'da çeşitli suçlarla ve iftiralarla onbinlerce insan "komün" denilen bir nevi mecburi "çalışma kampları"nda zorla çalıştırılmaktadırlar (2).

Beyannamenin 5 nci maddesinde; **"Her ferdin hür olma ve güvende yaşama hakları vardır"** denilmesine rağmen, Doğu Türkistan'daki 30 milyon insan, her türlü hürriyetten yoksun bırakılmış ve tarihte misli görülmemiş bir esaret hayatına mahkum edilmiştir. Doğu Türkistan'da gerek Çinli Genel Valiler devrinde, gerekse işgalden sonraki devirlerde tesis edilen devlet tedhiş ve teröründen dolayı hiçbir kimse bir saat sonraki hayatından emin olamaz hale gelmiştir (3).

2) Doğu Türkistan'da şu anda 19 tane büyük çalışma veya ıslah kampları mevcuttur. 1949-1967 döneminde 1.200.000 kişinin ölümüne neden olan bu kamplarda 1992 yılı itibariyle 4858 devrim karşı kişinin mecburi çalışma-eğitime tabi tutulduğu ve bu kampların idaresi için bakanlık düzeyinde bir organ kurulduğu, 1992 yılı "Şincang Yılnamesi"nde, sayfa 209'da kayıtlıdır. Yine aynı yılnameye göre (s.210) kampların muhtemel direniş hareketlerinin önünü almak için kurulduğu yazılıdır. Ayrıca Bk.; İli Jibao Gazetesi 14.3.1959; Çin Şinhua haber Ajansı, 19.12.1959; Kazakistanskaya Pravda Gazetesi 22.9.1963 ve 29.9.1963 tarihli nüshaları; A. Kaşin, "ÇHC'de Doğu Türkistan'ın Durumu", Dergi, No. 4 S.55

3) Justice Dergisi 16.1.1959, Honkong

Beyannamenin 7 nci maddesinde **"Hiçbir kimse, milli veya milletlerarası hukuka göre, suç teşkil etmeyen bir fiilden veya ihmalden dolayı mahkum edilemez"** denildiği halde, Doğu Türkistan'da insanlar, ölmüş babasının, hatta 3 göbek ecdadının hayattayken yaptıklarının hesabını vermeğe mecbur tutulmuş, ağır cezalara çarptırılmıştır. Hatta reşit olmayan çocuklar bile işledikleri suçlardan dolayı ağır cezalara çarptırılmakta veya idam edilmektedir.

Beyannamenin 8 nci maddesinde;
"Her şahıs hususi ve ailevi hayatına, meskenine, muhaberatına hürmet edilmesi hakkını haizdir" denmektedir. Bu temel haklara rağmen, Doğu Türkistan'da aile hayatına müdahale edilerek, ailenin milli, ahlaki ve sosyal bünyeleri kökünden sarsılmıştır. Geceleri konutlar basılarak binlerce masum yataklarından alınmış, çocukların gözyaşları arasında kitleler halinde hapisane ve kamplara sevk edilmişlerdir. Her Çinli polis veya asker, mahkeme kararı olmaksızın istedikleri anda, istedikleri yerde arama yapma, gözetine alma hakkına sahiptir. Doğu Tür-

kistan halkının özel bir hayatı yoktur. Kollektif aile sistemi içinde yaşama mecburiyetindedir. 4 Şubat 1997'de başlayan olaylar esnasında sadece İli vilayetinden 1600 gencin nerede oldukları, hayatta olup olmadıkları meçhul durumdadır. Bu durumda binlerce kişinin akibetinin ne olduğu bilinmemektedir (4).

Keza beyannamenin 9 ncu maddesine göre; **"Her şahıs düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahiptir"** der. Oysa Kızıl Çin hükümeti halen Doğu Türkistan'da yerli halkın düşüncelerine, vicdanlarına hükmetmeye çalışmakta ve müslüman Türkler'in asırlardan beri kökleşen milli ve dini inançlarını söküp atmak, örf ve adetlerine son vermek çabasıındadır (5).

4) Bu bilgi Doğu Türkistan Milli Merkezi'ne telefonla ulaşan güvenilir kaynaktan alınmıştır. Ayrıca olaylar sonrası Türkiye'ye gelen beş kişinin ifadesi de bu yöndedir. 1600 gencin hayatından endişe edilmektedir.

5) Çin'de düşünce ve vicdan hürriyeti yoktur. "Vatanı sevmek", "geçmişini anmak", "tutuklananlara üzölmek" yani "milliyetçilik yapmak" kanunen suçtur. Bak: Jenminjibao Gazetesi, 17.6.1958; Sinkiang Jibao Gazetesi, 15.8.1958; Din ise kontrol altında tutulmakta ve sisteme göre "dindar olmak" suç teşkil etmektedir. Sinkiang Jibao Gazetesi, 25.8.1958; ÇKP Politbüro üyesi Liyu-Tin-in'in 26.5.1956'da yaptığı konuşma, bk. A. Kaşın, "Çin Müslümanları ve Onların Komünizm İle Mücadeleleri", Dergi no.3 s.32; Rahmetullah Rahmeti, Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi no.13 (1987) s. 24-31.

Beyannamenin 10 ncu maddesinde; **"Her ferdin ifade özgürlüğüne sahip olduğu"** kabul edilmiştir. Medeni insanlık camiasında durum böyle iken, Çin Halk Cumhuriyeti müstemlekesi olan Doğu Türkistan'da yerli halkın düşüncelerini söylediği veya vatanlarını sevdiklerini ifade ettikleri için "*Yerli Milliyetçi, Karşı Devrimci*" gibi töhmetlerle cezalandırmaktadır. Bu sebeple tutuklu olanların sayısı onbinlerle ifade edilmektedir. Sadece Lop Şehir Hapishanesi'nde (6), bu durumda olan yüzlerce insan bulunmaktadır. Amnesty International, yayınlamış olduğu Kasım 1992 tarihli raporunda (7); Uygurların, Kazakların ve bölgedeki diğer etnik gruplara mensup olanların temel insan haklarının şiddetsiz ifasından dolayı yarılama olmaksızın tevkif edildiklerini veya kendilerine uzun hapis süreleri verildiğini ve bunların genelde "**vicdan tutukluları**" olabileceğinin tesbit edildiğini, tesbit edilen tutuklular arasında ihtiyar bir Kazak (Kajikhumar Shabdan), bir ortaokul müdürü (Mantimyn=Mehmet Emin), tümü

6) Lop Şehir Hapishanesi'nde bu şekilde tutuklananların sayısı 280 kişidir. (Bilinen rakam)

7) Amnesty International Raporu

Ürümçi'de taksi sürücüsü olan dört kişi, Turgun Elmas adlı yazar, Abdul Malik isimli dükman işçisi, Abdu Kadir Ayup(45 yaş), Abdurrahman Abliz (47 yaş), Alimjan Karihajim (60 yaş), Ömerhan Mahsun (70 yaş), Abdukerim Kari (65 yaş), Abdukerim Yakup (58 yaş), Omar Turdi (26 yaş) yer almaktadır. Siyasi açıdan tevkif edilenlerin tevkifine ilişkin isimler, yerler konusunda Çin makamları hiç bir zaman açıklamada bulunmamaktadır (8).

Mesela **Kajikhumar Shabdan** adlı yazar yazdığı kitabından dolayı tutuklanmış olup, şu anda nerede bulunduğu hakkında hiçbir bilgi yoktur. Amnesty Internaional, kendisinin yalnızca ifade özgürlüğü hakkını barışçıl bir şekilde ifa etmesinden dolayı hapsedilen bir vicdan tutuklusu olmasından kaygılanmaktadır (9).

8) Bk. Amnesty International Yıllık Raporları

9) Amnesty International Kasım 1992 Raporu

İsmi geçen **Mantimyn (Mehmetemin)** adlı ortaokul müdürü ise 1988 yılında Birleşmiş Milletler'e Doğu Türkistan'da ÇHC yetkililerince yapılan insan hakları ihlallerini ayrıntılı olarak ileri sürdüğü yazılı bir başvuruda bulunduğundan şüphelendiği için tutuklanmıştır. Mehmetemin'in en az bir yıl tek başına tevkif halinde kaldığı ve ziyaretçi ile görüşmesinin yasaklandığı şeklinde duyumlar Amnesty International'a ulaşmıştır. İsimleri bilinmeyen **dört taksi sürücüsü** ise, Doğu Türkistan Günlük Gazetesinin haberine göre 1 Ekim 1991 tarihinde Urümçi'de yasadışı gösterilere katılmaktan "*üç yıllık çalışma yoluyla yeniden eğitim cezasına*" çarptırılmışlardır (10).

Akademik ve yazar olan **Turgun Elmas** 68 yaşında halk tarafından sevilen-sayılan bir Uygur tarihçi ve araştırmacıdır. Hali hazırda Urümçi'de 7 yıldır göz hapsinde ikamet etmekte olup, hareket özgürlüğü kısıtlanmış vaziyette, polis kontrolü altındadır. Turgun Elmas, bağım-

10) Amnesty international Kasım 1992 Raporu; Şıncang 1992 Yılnamesi

sızlığı desteklemekle suçlanmakta, araştırmalarında mili duyguların yoğun şekilde yer aldığı bildirilmektedir. Amnesty International, Turgun Elmas'ın siyasi görüşleri ve ifade özgürlüğü hakkını barışçıl bir şekilde icra etmekten göz hapsinde tutulduğundan (*halkın isyanından korkulduğu için tutuklanmadı*) kaygı duymakta olduğunu raporda belirtmiştir (11).

Diğer isimleri yazılı **Abdul Malik, Abdu Kadir Ayup, Ömerhan Mahsun, Abdurrahman Abliz, Alimjan Karihajim** "karşı devrimci" faaliyetlerle ilgili belirsiz suçlardan dolayı tutuklanmışlardır. Abdul Malik'in 5 yıllık cezası kesinleşmiştir. Gelen haberlere göre diğerleri 1990 tarihinde gözaltına alınmış ve son olarak 1992 ortalarına kadar tutuklu kalmışlardır. Ancak suçlandıklarına veya yargılandıklarına ilişkin herhangi bir belirti yoktur (12).

11) Amnesty International, Kasım 1992 Raporu

12) Amnesty International, Kasım 1992 Raporu

Yine ili'de 1992'de tutuklanan "*entellektüeller ve dini şahsiyetler*" olarak tanımlanan **Abdukerim Kari, Abdukerim Yakup ve Ömer Turdi**'nin resmen ne ile suçlandıkları öğrenilememiştir (13).

Uluslararası insan hakları standartları, "asgari işlem tedbirleri öngörmektedir" ki, bunlar Çin mahkemelerinde uygulanmamaktadır. Bu tedbirler yasaya göre suç ispat edilene kadar cezai bir suçtan sanık herkesin masum olduğu varsayımını özellikle dahil etmektedir. Ancak Çin yasalarında masumiyet varsayımına ilişkin bir madde bulunmamaktadır. Çin yetkilileri ve hukuki uzmanlar birçok defa Çin'de "**davalıların suçlu veya masum varsayılmadığını**" belirtmişlerdir. Uygulamada ise savcının iddialarına, bulgularına mahkeme hakiminin itiraz ettiği görülmemiştir. Bu şekilde, suç ispat edilememiş veya suçunu itiraf etmemiş binlerce masum insan aylarca hatta yıllarca cezaevlerinde yada kamplarda gözaltında bulundurulmaktadır (14).

13) Amnesty International, Kasım 1992 Raporu

14) Amnesty International, Kasım 1992 Raporu

3 Eylül 1991 tarihinde "*Doğu Türkistan Günlük Gazetesi*", Kaşgar'ın güneydoğusunda bulunan Zepu bölgesinde 500 "**dini şahsiyet**"in "*demokratik değerlendirme (minzu pingyi)*" olarak isnad edilen bir araştırma şekline maruz kaldıklarını ilan etmiştir. Bunların arasında sayısı belirlenmemiş kişinin "*yasadışı faaliyetler*"den dolayı cezalandırılmış, "*İmam veya daha yüksek statüdeki*" tüm dini şahsiyetler için "*kontrol dosyaları*" açılmıştı. Gazetenin söylediğine göre, gûya "*zaruri çalışmadan kaçınmak*" veya "*gıda ve para elde etmek*" için "*dini yetkilerini kullanan*" dini şahsiyetler araştırılmış ve cezalandırılmıştır. Kaşgar bölgesinde 12.000'ni aşkın insan "demokratik değerlendirme"ye maruz kalmıştır(15). Cezaların türüne veya dediklerine göre hangi suçun işlendiğine dair bir belirti yoktur. Değerlendirmeye alınan kişilerin duruşmaya çıkarılıp çıkarılmadığı hakkında da bilgi yoktur.

15) Amnesty International Kasım 1992 Raporu; Ayrıca bu "İslah Kampları"nda 20 milyon insan ıslah için zorla çalıştırmaya veya cezaya yani "*yeniden değerlendirmeye*" tabi tutulduklarını bizzat Çin Güvenlik Bakanı resmen açıklamıştır. Bk. Arab News Gazetesi, 11 Kasım 1984

Amnesty International Örgütü, Doğu Türkistan'da dini faaliyetleri kontrol etmeyi hedefleyen yasamanın uygulanmasının barışçıl dini faaliyetlerinin yasadışı ilan edilmesi ile sonuçlanmış olmasından ve yalnızca vicdan özgürlüğü haklarının ifasından dolayı dini öğretmenlerin ve müminlerin hapsedilmesine (16) yol açmış olabileceğinden endişe edildiğini belirtmiştir(17). Şu anda 65 binin üzerinde masum insanın cezaevlerinde ve kamplarında tutulduğu bilinmektedir. Bir başka yerel kaynağa göre bu sayı yaklaşık 215 bin kişidir (18).

Akibetleri meçhul olan binlerce insanın ölüm cezasına çarptırıldıklarından endişe edilmektedir. Ölüm cezası, yaşama hakkının bir ihlalidir. İşkence ise; acımasız, insanlık dışı ve küçültücü cezalandırmanın son şeklidir. Birleşmiş Milletler ölüm cezasını dünya çapında kaldırma hedefini onaylamıştır. Dünya bu hedefe doğru yol alırken, Çin'in ortaçağ usulü, infaz mangaları önünde masum insanları kurşuna dizerek idam etmesi insanlık dışı vahşi bir uygulamadır.

(16) A. International, Kasım 1992 Raporu

(17) A. International, Kasım 1992 Raporu

(18) Çeşitli Kaynaklar. özel bilgiler ve telefon mesaiları

-- Herşeyin ötesinde, Hanlar (Çinliler), kendi uygarlaştırıcı değerlerini diğer milliyetler üzerinde yaymak için çabalarını korudular. Kendi ekonomik ve kültürel üstünlükleri konusundaki bilinç, her zaman ağırlığını hissettirdi. İdeoloji bu olguyu güçlendirdi. (R.Cagnat, A.g.e. s.190)

-- Bölgedeki halkın dini inançlarının yok edilmesi yönünde çalışmalar vardır. Rejimin kendisi zaten dini, inancı reddetmektedir. Bu sebeple "halkın düşünme yeteneğini kötürümleştirdiği" bahanesiyle halkın inançları, gelenekleri aşamalı olarak zayıflatılması yönünde resmi bir politika takip edilmektedir. Siyasi kadroların tümüne dindar olma yasağı getirilmiştir. (R.Cagnat, A.g.e. s.212, 213)

--.Her ne kadar Çin'deki azınlıklar kanun önünde eşit durumda iseler de Han Çinlileri'ne nazaran çok düşük bir hayat standartına sahiptirler. ÇKP lideri Wang'ın da ifade ettiği gibi **"evet, gerçekte Han'larla azınlıklar arasında hala eşitsizlikler mevcuttur. Çünkü bunlar ekonomik bakımdan eşit değildirler ve gelir düzeyi çok farklı olduğu sürece bu insanlar arasında sürtüşmeler de devam edip gidecektir."** (Lena Sun, Çin Topraklarında Azınlık Çatışmaları, Washington Post, Dış Haberler Bak:DTS Dergisi 1990, no.28, s.21)

Çin Hanlığı ve ona yakın bazı azınlıklar en güzel yerlerde yaşarken, diğer azınlıklar çöllerde, kıraç köylerde yaşıyorlar.Çin yönetiminin Müslümanlara tutumu, neredeyse bir devlet politikası. (Newsweek, 1990, Bölge izlenimleri)

DOĞU TÜRKİSTAN'A HÜRRİYET!..

Radyasyon bulutları altında geleceklerinden habersiz yaşayan bu çocuklar okul istiyor, oynamak istiyor, sokaklarda satıcılık yapmak değil...

